

УДК 338.439

**Калуцький І.Ф.,
д. с.-г. н., професор,
завідувач кафедри туризму і рекреації,
Матковський П.Є.,
к. е. н., викладач кафедри обліку і аудиту
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника**

МОДЕРНІЗАЦІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Наслідки розвитку сільського господарства за часи незалежності України свідчать про очевидну невідповідність політичного правління й економічного устрою ментальності нації. В досліджуваному секторі, як результат – незавершеність аграрної й земельної реформ, безкарність виконавчої влади за невиконання покладених завдань, неготовність до світової фінансової кризи, вимираючі села із обмеженим світоглядом підростаючого селянства. Такі сигнали спонукають до пошуку нових шляхів і методів адаптації у сучасному аграрному середовищі.

Яскраві економічні прориви Китаю, інших розвинених держав привертають увагу науковців та варті наслідування. Проведені реформи в Китаю Ден Сяопіна чотирьох модернізацій (в т. ч. сільського господарства) [1, с. 42] наштовхують і заставляють обґрунтувати особливості осучаснення аграрного сектора вітчизняної економіки порівняно з іншими галузями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням модернізації економіки приділено достатньо уваги з боку вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, В. Геєць висвітлив науково-методологічні засади модернізації в аграрній сфері [2], О. Бочков дослідив стратегію інституціональної модернізації аграрної сфери [3], Д. Целін обґрунтував організаційно-економічний механізм модернізації виробничо-господарської системи АПК [4]. Частина вчених досліджують питання модернізації підприємств: Л. Підоймо розглянула модернізацію промислових підприємств [5], В. Дудко – модернізацію соціально-трудова відносин на підприємствах [6] та ін. Проте практично відсутні дослідження в царині модернізації особливостей аграрного сектора економіки.

Постановка завдання. Дослідження має на меті обґрунтувати модернізацію діяльності суб'єктів АПК завдяки роз'ясненню особливостей процесів господарювання в даному секторі. Слід порівняти особливості модернізації як процесу та існуючі особливості діяльності в сільському господарстві на фоні інших галузей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні економічні процеси, котрі відбуваються в середовищі функціонування сільськогосподарських підприємств і господарств населення демонструють відсталість їх фактичного розвитку від потреб ринку. Йдеться не тільки, і навіть не стільки про оновлення основного й оборотного капіталу, інфраструктурного забезпечення, методів управління персоналом, міжгосподарських зв'язків, типу мислення, скільки про їх осучаснення, тобто приведення до сучасних суспільних потреб.

Беззаперечним є той факт, що з плином часу соціально-економічні процеси за одиницю часу змінюються з усе більшою оборотністю. Тому найбільш доцільним видається орієнтація у виробництві, обслуговуванні, обміні та споживанні не на ілюзорні планові показники, а на сучасні потреби соціуму. Таким чином, доволі актуальним приходиться поступ аграрних підприємств і власників-господарів землі на особливостях модернізації, в основу яких покладено забезпечення запитів суспільних потреб.

Існують особливості модернізації суспільства [7] і окремо особливості діяльності в аграрному секторі економіки. На перетині цих сукупностей особливостей ми спробуємо відобразити нематеріальну систему, що не має фізичного, матеріального стану, тобто сукупність особливостей модернізації в аграрній сфері.

Врахування специфіки функціонування в сільському господарстві порівняно з іншими галузями дасть можливість визначити бажані ознаки розвитку агроформувань і господарств населення (ГН) в соціальному, екологічному, економічному, технологічному та інших напрямках. Модернізація суспільства є базовою передумовою реалізації стратегії розвитку для суб'єктів аграрного сектора економіки.

Перелічені в табл. 1 особливості діяльності в аграрному секторі є константами, оскільки вони були, є і залишатимуться незмінними, тому змінювати їх немає змісту, до них можна тільки адаптуватись.

Обґрунтування пристосованості особливостей модернізації суспільства до умов роботи в аграрному секторі полягає в роз'ясненні взаємодії кожної ознаки однієї групи з ознакою іншої групи, представлених у табл. 1.

Раціоналізація землезалежності. В силу обставин незавершеності земельної й аграрної реформ, недостатнього рівня розвитку сільського господарства, суб'єкти господарювання не відчувають браку площ земель для використання. Однак, земля – це обмежений ресурс, тому з часом

збільшення площ оброблюваних угідь, а також утвердження сільськогосподарських підприємств й ГН, проблема раціоналізації землезабезпеченості в просторовому значенні цього терміну набуде актуальності. Вирішувати таку проблему можна шляхом оптимізації кількості внесених добрив у ґрунт, удосконалення існуючої структури сівозмін, залучення додаткових земель, взятих в оренду через покращення орендних умов порівняно із сусідніми господарствами.

Таблиця 1

Палітра особливостей модернізації суспільства й аграрного сектора

Особливості	
модернізації суспільства	аграрного сектора
раціональність	землезалежність
мобільність	сезонність
адаптація	ризиковість
відновлення	біологічність
демократичність	низькооборотність

Раціоналізація сезонності полягає в пошуку видів зайнятості у зимовий період часу. Доречною є диверсифікація, наповнення видів діяльності, видів рослин і порід тварин такими, які потребують більше ресурсів часу, техніки і персоналу зимою.

Раціоналізація ризиковості потребує підвищення відповідальності до виробничого процесу сільськогосподарської продукції і в обов'язковому порядку використання послуг страхових компаній на випадок буревіїв, посух чи надмірної кількості опадів, можливого отримання травм на виробництві, та інших поширених страхових випадків.

Раціоналізація біологічності (екологізації виробничого циклу). Внесення допустимих екологічними нормами гербіцидів, пестицидів, фунгіцидів, добавок у корм. Раціоналізація біологічності, екологічності кінцевого продукту є надзвичайно актуальною, оскільки готова продукція агроформувань та ГН є товаром першої необхідності, який безпосередньо корелює із тривалістю життєвого рівня населення. Для прикладу, агроформування Японії вносять у ґрунт хімічних добрив у кратні рази більше, порівняно із вітчизняними, однак раціональна їх структура і дотримання відповідних біолого-екологічних норм та низка інших факторів забезпечують значно вищий рівень тривалості життя порівняно із Україною.

Раціоналізація низькооборотності. Кількість оборотів залежить від тривалості обороту. Раціоналізувати (мінімізувати) його можливо шляхом зменшення простоїв на виробництві, або зменшення часу операцій виробництва або використання новітніх сортів у рослинництві (видів у тваринництві), час дозрівання (відгодівлі) яких менш тривалий, порівняно із традиційним. При цьому варто, щоби раціоналізація не порушувала якості кінцевої продукції.

Проявом раціоналізації може бути використання в управлінні підприємством та ГН ефекту "точки фокусу", який досягається при реалізації таких принципів [8]: спрощування; прискорювання; примножування; використання можливостей *інших*: знань інших (нематеріальних активів інших – запозичення, консультації, дорадництва); енергії інших; фінансових ресурсів інших; помилок інших; ідей інших; зв'язків інших; успіху інших.

Мобільність (маневреність), як особливість модернізації суспільства не зовсім зручно співвідноситься з усіма ознаками функціонування в аграрній сфері. В даному випадку доречніше обґрунтувати термін мобільності у більш широкому значенні, яке характеризує економічний ріст будь-яких господарюючих суб'єктів. Мобільність доцільно проявляти через: подання звітності в електронній формі, автоматизованої системи обліку, дистанційному інформуванні щодо збуту продукції, віддаленому зв'язку із клієнтами, оперативному реагуванні на роздрібні замовлення, залученні клієнтів через використання Інтернет-магазинів, вживання миттєвої оплати товарів через сучасні системи он-лайн оплати пластиковими картами, он-лайн термінали тощо. Синергія цих елементів спрощує, здешевлює процес обміну інформацією і сприяє економічному росту суб'єктів аграрного сектора.

Адаптація умов використання землі, як основного засобу виробництва в сільському господарстві до умов розвитку нормальної держави. "Нормальна держава" за визначенням Б. Гаврилишина – це така держава, в якій основну частку населення займає середній клас і практично відсутні надзвичайно заможні олігархи та особи, що знаходяться за межею бідності [9]. Адаптація в аграрному секторі економіки здатна проявлятися як:

- адаптація сезонності виробництва і зайнятості персоналу в сільському господарстві до сучасних умов розвитку суспільства;
- адаптація ризиковості сільського господарства до непередбачуваних проявів зовнішніх сил природи, ринкових відносин;
- адаптація біологічності до сучасних і завтрашніх запитів соціуму: екологічного землеробства, зменшення шкідливих викидів у навколишнє середовище, оптимізації генно-модифікованих організмів

у виробництві харчових продуктів;

Відновлення стану сільськогосподарських угідь. Необхідно створити умови для повернення до природного стану землі, як основного засобу виробництва, враховуючи норматив бонітету, допустимі агрохімічні зміни ґрунту, біологічний потенціал земель. Для успішного здійснення таких процесів варто сформувати нові топографічні карти, оновити цифрову інформацію щодо сільськогосподарського освоєння території, контролювати цільове використання даного виду земель.

Відновлення біологічності. Беручи до уваги той факт, що продукція сільського господарства має короткий термін придатності, повинна відповідати санітарно-гігієнічним нормам, доречно вживати заходів, які б сприяли вчасній реалізації готової продукції, шляхом оперативної доставки безпосередньо до місця проживання, або використанні процесів біологічних нововведень, що подовжують термін придатності агропродукції та роблять її більш стійкою до різних температурних режимів.

Відновлення економічного росту власників та господарів землі доречно базувати на використанні переваг крупнотоварного виробництва. Внесені наприкінці 2012 р. зміни до Закону України “Про кооперацію” полегшують можливість формування обслуговуючих кооперативів як неприбуткових організацій. З одного боку це дає змогу господарствам населення, як власникам-господарям землі, об'єднувати свої зусилля довкола обробки ґрунту, реалізації вирощеної продукції, а з іншого – співпрацювати агроформуванням безпосередньо із кооперацією як юридичною особою в напрямі взаємовигоди від крупних поставок насіннєвого матеріалу, залучення техніки, дорадчих консультацій, вирощування і реалізації заздалегідь обумовлених видів, якості та вартості продукції рослинництва і тваринництва.

Демократичність приналежності прав на землі сільськогосподарського призначення – доведення до завершення передачі землі у приватну власність тим, хто на ній працює. Видача державних актів стовідсотково тим суб'єктам, які одержали державні сертифікати на право приватної власності на землю;

Демократизація управління в агроформуваннях полягає у прояві високого рівня громадянської культури, культури ведення землеробства та співпраці із контрагентами у сучасному глобалізованому середовищі, готовності до відкритого співробітництва у світовій організації торгівлі.

Висновки з проведеного дослідження. Модернізація суб'єктів аграрної сфери в першу чергу повинна пройти загальні етапи, котрі властиві осучасненню будь-якого прибуткового господарства, утвердивши їх (етапи) у своїй діяльності, а також у свідомості кожного працівника. Надалі слід продовжувати осучаснення із врахуванням специфіки функціонування в сільському господарстві.

Виходячи з того, що особливості – це ознаки, які виділяють суб'єкта господарювання із загалу йому подібних, осучаснення агроформувань і ГН ускладнюється специфікою залежності їх функціонування від природно-кліматичних умов та біологічних процесів виробництва. Проте, питома вага, яку займає аграрний сектор економіки в структурі формування валового внутрішнього продукту України потребує популяризації знань щодо особливостей модернізації аграрного сектора серед їх керівників, службовців, діловодів та працівників.

Бібліографічний список

1. Ли Сяо Мэй. Роль государственного регулирования развития экономики и управления народным хозяйством КНР в период 1949 - 2005 гг. : дис. канд. экон. наук. 08.00.05 / Сяо Мэй Ли. – М., 2006. – 215 с.
2. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. – 2010. – № 3. – С. 4-20.
3. Бочков А.А. Стратегия институциональной модернизации аграрной сферы: факторы, направления, механизмы : дис. докт. экон. наук. 08.00.05 / А.А. Бочков. – Ростов-на-Дону, 2009. – 398 с.
4. Целин Д.С. Организационно-экономический механизм модернизации производственно-хозяйственной системы регионального АПК : на примере Краснодарского края : дис. канд. экон. наук. 08.00.05 / Д.С. Целин. – Ростов-на-Дону, 2008. – 209 с.
5. Пидоймо Л.П. Модернизация промышленных предприятий: теоретико-методологические основы, приоритеты, система планирования : дис. докт. экон. наук. 08.00.05 / Л.П. Пидоймо. – Воронеж, 2005. – 453 с.
6. Дудко В.Н. Модернизация социально-трудовых отношений в России в современных экономических условиях : дис. докт. экон. наук. 08.00.05 / Л.П. Пидоймо. – Саратов, 2009. – 378 с.
7. Модернізація суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uk.wikipedia.org>.
8. Брайан Т. Точка фокуса / Т. Брайан // Минск: Бизнесс, 2003. – 133 с.
9. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: Доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин. – К. : Пульсари, 2009. – 248 с.

Анотація

Визначено особливості модернізації суб'єктів господарювання аграрного сектора економіки. Обґрунтовано поєднання процесу модернізації із специфікою господарювання в аграрному секторі. Проаналізовано дослідження модернізації аграрного сектора та промислових підприємств.

Ключові слова: модернізація, аграрний сектор, адаптація, раціоналізація, сільськогосподарські угіддя.

Аннотация

Определены особенности модернизации субъектов аграрного сектора экономики. Обосновано сочетание процесса модернизации со спецификой хозяйствования в аграрном секторе. Проанализированы исследования модернизации аграрного сектора и промышленных предприятий.

Ключевые слова: модернизация, аграрный сектор, адаптация, рационализация, сельскохозяйственные угодья.

Annotation

The features of modernization entities agricultural sector. Grounded combination modernization process with specific entities in the agricultural sector. Study analyzed the modernization of the agricultural sector and industry.

Key words: modernization, farmers, adaptation, rationalization, farmland.

УДК 911.375:330.11

**Карлова О.А.,
д.е.н., доц.,
проф. кафедри менеджменту і маркетингу
в міському господарстві,
Харківська національна академія міського господарства**

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ТА КОНСТРУКТИВНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ МІСЬКОГО КОМПЛЕКСУ

Постановка проблеми. Реалізація структурної перебудови міських комплексів в умовах соціально орієнтованої економіки пов'язана з визнанням необхідності пропорційного розвитку їх підсистем. Для обґрунтування необхідних зрушень у структурі економіки міста в перспективному періоді вимагається всебічна оцінка пропорцій економічного розвитку, яка полягає у виявленні головних рушійних сил їх зміни, взаємозв'язків з показниками ефективності і динаміки показників міських комплексів в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міський комплекс, як показали виконані дослідження в попередніх роботах [3; 4; 5], будучи складовою частиною господарства регіону, виділяється в ньому, набуваючи ознаки специфічної цілісності, представляючи систему з притаманними їй закономірностями розвитку і функціонування. У сучасній науковій літературі відсутнє однозначне поняття складових структури міського комплексу. В економічній науці недостатньо широко висвітлені питання розвитку системи життєзабезпечення міста. Завданням першого етапу пропонованої методики її оцінки та оптимізації є збір і аналіз інформації для складання характеристики міського комплексу як територіальної та соціально-економічної системи.

Теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження стали роботи вітчизняних вчених в області управління міськими комплексами [1; 2; 6-9]. Фахівці, що займаються проблемами розвитку міських комплексів виражають досить однакову думку про важливість вдосконалення структури економіки міст, оцінки її ефективності та динаміки розвитку. Інтерес до даної проблематики висвітлено в працях В. Бабаєва, О. Попова, І. Запатріної, О. Димченко, В. Дорофійенка, І. Осипенка, О. Долгальової, Ю. Леги, Т. Качали, Н. Чечетової та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних складових міського комплексу і взаємозв'язків між ними. Міський комплекс представляє собою складну відкриту соціально-економічну територіальну систему, яка відрізняється особливою природою і гомеостатичними характеристиками. Міському комплексу, як особливому виду складних динамічних систем, притаманні певні ознаки, які потрібно чітко визначити.